

РОЛЬ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ ТА ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ У ПРОТИДІЇ РЕЦИДИВНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

КОНОПЕЛЬСЬКИЙ Віктор Ярославович - кандидат політичних наук, доцент, начальник кафедри кримінального права та криминології Одеського державного університету внутрішніх справ

В статті на основі аналізу сучасних нормативно-правових актів та наукових підходів, пов'язаних з виконанням кримінально-виконавчої політики України, визначено роль та місце принципу диференціації та індивідуалізації виконання покарання, а також запропоновано науково обґрунтовані шляхи вирішення існуючих проблем по об'єкту дослідження.

Ключові слова: кримінально-виконавча політика; політика у сфері боротьби зі злочинністю; принцип диференціації та індивідуалізації виконання покарання; засуджені до позбавлення волі; виправні колонії; дільниці виправних колоній.

Постановка проблеми

Однією з проблем, що потребують розв'язання, а також пріоритетним завданням, яке визначене в Концепції реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року (схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2011 р. № 1209-р) [1], є протидія рецидивній злочинності. Зазначена проблема є актуальною як з часів проголошення незалежності України [2], так і в сучасних умовах [3]. При цьому суттєво не змінилась ситуація і з прийняттям нового Кримінального кодексу (КК) України у 2001 р. [4]. Про це, зокрема, свідчать статистичні дані, що характеризують стан рецидивної злочинності в Україні, а саме: якщо у 2001 році у загальній структурі злочинності питома вага зазначеного виду злочинів складала 21,7% [5, с. 17], то у

2002 р. кількість рецидивних злочинів зростає до 22,5% [6, с. 49]. По інших роках стан рецидивної злочинності в Україні мав наступний вигляд: у 2003 р. – 24,4% [7, с. 29]; у 2004 р. – 23,4%; у 2005 р. – 24,2% [8, с. 39]; у 2006 р. – 24%; у 2007 р. – 25,6% [9, с. 42]; у 2008 р. – 23,7% [10, с. 25]; у 2009 р. – 20,6%, у 2010 р. – 20,5% [11, с. 37], у 2011 р. – 21,1%, у 2012 р. – 21,4% [12, с. 28].

Однією з детермінант, що породжує та обумовлює даний вид злочинності, як свідчить практика та результати наукових досліджень, є прорахунки в організації виконання покарання у виді позбавлення волі та, зокрема, неналежний стан режиму відбування покарання засудженими [13, с. 354].

З огляду на зазначене, вибрана тема цієї статті є актуальною та такою, що носить теоретико-прикладний характер.

Стан дослідження

Вивчення наукових джерел показало, що у тій чи іншій мірі дослідженням питань кримінально-виконавчої політики присвячені роботи О.В. Беци, І.Г. Богатирьова, В.В. Василевича, А.П. Гея, О.М. Джузи, Т.А. Денисової, В.В. Кондратішиної, О.Г. Колба, В.О. Меркулової, О.В. Лисодеда, Л.П. Оники, А.Х. Степананюка, В.М. Трубникова, І.С. Яковець та ін.

Поряд з цим, питання щодо відображення у сучасній кримінально-виконавчій політиці України ролі та місця принципу диференціації та індивідуалізації виконання покарання у науці в прямій постановці

не ставилось, що й виступало додатковим аргументом при виборі теми даної наукової статті.

Виклад основних положень роботи

Відповідно до вимог ст. 34 КК України, рецидивом злочинів визнається вчинення нового умисного злочину особою, яка має судимість за умисний злочин. При цьому за ступенем суспільної небезпеки розрізняють рецидив пенітенціарний (фр. *penitentiare*, від с. – лат. *poenitentarius* = покаючий, виправний) [14, с. 433] та тяжких і особливо тяжких злочинів [15, с. 126], кожен із яких має безпосереднє відношення до такого покарання, як позбавлення волі на певний строк (ст. 12 КК). Зокрема, як з цього приводу зазначено в п. 17 постанови Пленуму Верховного Суду України від 4 червня 2010 року № 7 «Про практику застосування судами кримінального законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки», при вирішенні питання про наявність рецидиву злочинів або повторності злочинів, коли повторність утворює злочин, за вчинення якого винну особу було засуджено раніше, судам необхідно перевірити чи не усунуто законом злочинність і караність попереднього діяння, чи не погашено або не знято судимість за цей злочин [16, с. 450].

Поряд із цим, С.Д. Шапченко, визнаючи, що рецидив злочинів є найбільш небезпечною формою множинності злочинів, вивів наступні ознаки, що утворюють його специфічний кримінально-правовий зміст, який, без сумніву, варто врахувати при виконанні покарання у виді позбавлення волі та реалізації принципу диференціації та індивідуалізації виконання покарань, а саме:

- а) у межах рецидиву всі вчинені особою злочини можуть бути лише умисними;
- б) злочини вчиняються особою в різний час;
- в) на момент вчинення нового злочину (злочинів) особа має непогашену чи незняту судимість за попередній злочин (злочини) [17, с. 76].

Більше того, як небезпідставно зробив висновок І.І. Митрофанов, перехід від нормативно-правового регулювання до індиві-

дуального правового регулювання (у даному випадку – щодо визначення покарання для рецидивістів) незалежно від форм відбувається в межах масштабного процесу, який називається «індивідуалізація в праві». Індивідуалізація кримінально-правового впливу на осіб, які вчинили злочини, а в її межах індивідуалізація кримінальної відповідальності, покарання, інших засобів кримінально-правового характеру, є найважливішим й найпринциповішим положенням українського кримінального права [18, с. 321]. Саме тому, як вірно зауважив В.К. Грищук, слушною є думка науковців про закріплення у КК України принципу індивідуалізації покарання [19, с. 617-618] (зокрема, доповнити Кодекс ст. 2-5 «Принцип індивідуалізації покарання») [20, с. 55-56].

Підтримуючи такий підхід, В.Г. Грищенко пропонує у зв'язку з цим одним із основних напрямків створення нової політики у сфері боротьби зі злочинністю в Україні визнати кримінальне покарання – як важливий засіб протидії злочинності за умови справедливості, врахування тяжкості вчиненого злочину і даних, що характеризують особистість злочинця при його призначенні [21, с. 63].

Отже, зв'язок як нормативно-правових засад, так і практики реалізації норм кримінального та кримінально-виконавчого законодавства України з питань впливу диференціації та індивідуалізації виконання покарань на стан рецидивної злочинності є очевидним.

Додатковим аргументом з цього приводу виступає сучасна кримінологічна характеристика кримінально-виконавчої (пенітенціарної [22, с. 61-62]) злочинності в Україні [23, с. 125-129]. Так, науковцями доведено, що однією з детермінант зазначеного виду злочинності є порушення принципу диференціації та індивідуалізації виконання покарань [24, с. 193-194]. Зокрема, встановлено, що серед засуджених, які вчиняють нові злочини у ході відбування покарання у виді позбавлення волі, більше 60% – це особи, які не перебували на профілактичних обліках [25, с. 134].

Серед інших детермінант рецидивної злочинності, що має місце в установах вико-

нання покарань, як свідчить практика, можна виділити наступні:

1. Неналежне забезпечення локалізації (ізоляції) засуджених до позбавлення волі у виправних колоніях, тобто недотримання вимог диференціації виконання даного покарання. Так, тільки у 2012 році зазначеними особами допущено 1 тис. 722 випадки таких порушень (у 2011 – 1661; у 2010 – 146; т.д.), або 16,1 у розрахунку на 1 тис. засуджених до позбавлення волі, з яких 1 тис. 202 – у житловій зоні та 520- у виробничій зоні колоній. При цьому переважна більшість порушень локалізації допущена засудженими при проведенні масових заходів ((1236 (у 2011 (1221)); шляхом обману персоналу колоній ((217 (у 2010 – 216)); подолання інженерних засобів ((164 (у 2010 – 176)); шляхом підбору (виготовлення) ключів ((31 (у 2010-29))) та внаслідок недбалості в діяльності персоналу Державної кримінально-виконавчої служби (ДКВС) України ((20 (у 2010-19)) [26, с. 15].

2. Невиправдане, а, подекуди, поспішне прийняття Державною пенітенціарною службою (ДПтС) України відомчих нормативно-правових актів, пов'язаних, зокрема, і з реалізацією принципу диференціації та індивідуалізації виконання покарань [27, с. 33]. У цьому контексті особливої уваги заслуговують такі відомчі правові джерела, як: Інструкція про порядок розподілу, направлення та переведення для відбування покарання осіб, засуджених до позбавлення волі; Положення про Регіональну комісію з питань розподілу, направлення та переведення для відбування покарання осіб, засуджених до позбавлення волі; Положення про Апеляційну комісію Державної пенітенціарної служби України з питань розподілу, направлення та переведення для відбування покарання осіб, засуджених до позбавлення волі [28], що мають безпосереднє відношення до реалізації змісту принципу диференціації та індивідуалізації виконання покарань.

Як з цього приводу досить слушно зауважила І.С. Яковець, вирішення судом питання направлення засудженого до установи виконання покарань раніше цілком узгоджувалося зі ст. 63 Конституції Укра-

їни, тоді як передача таких повноважень Департаменту (нині – ДПтСУ), а особливо здійснення цієї процедури на підставі підзаконного нормативного акта (Інструкції), що характеризуються довільним тлумаченням норм КВК України, взагалі викликає певні сумніви у своїй законності [29, с. 52]. Більше того, як встановив К.А. Автухов, на сьогодні кримінально-виконавча система України є нездатною створити в усіх областях колонії всіх видів, що не дозволяє розмістити засуджених поряд із місцем проживання їх рідних [30, с. 27], що породжує у зв'язку з цим різноманітні штучні конфлікти, непорозуміння та скарги [31, с. 91].

Саме тому актуальною та своєчасною є пропозиція К.А. Автухова та І.С. Яковець про удосконалення організаційно-правових засад діяльності ДПтС України [32, с. 153], яка, без сумніву, позитивно вплине на ефективність реалізації на практиці принципу диференціації та індивідуалізації виконання покарання у виді позбавлення волі, а в кінцевому результаті – й на рівень рецидивної злочинності в Україні.

3. Правова недосконалість та практична невизначеність проблем, пов'язаних з первинною класифікацією засуджених до позбавлення волі та реалізацією принципу диференціації та індивідуалізації виконання покарань. Зокрема, як деякі науковці [33, с. 85], так і практики нерідко ототожнюють зміст даного принципу з принципом окремого тримання різних категорій засуджених, що визначений у ст. 92 КВК, та основна мета якого полягає в тому, щоб не допустити негативного впливу одних категорій засуджених на інших. Проте, як вірно зробила висновок І.С. Яковець, з таким підходом погодитись не можна, виходячи з того, що на відміну від принципу диференціації та індивідуалізації виконання покарання, принцип роздільного тримання не має за мету «дозування карального впливу, а окреме тримання саме по собі не визначає правового статусу засуджених і не впливає на нього, тобто у даному випадку не можна стверджувати, що вирізнення низки класифікаційних груп дозволяє диференціювати умови відбування покарання за їх тяжкістю щодо різних видів установ виконання покарань [34, с. 89].

У зв'язку з цим, доречним було б доповнення ч. 1 ст. 92 КВК України «Роздільне тримання засуджених до позбавлення волі у виправних і виховних колоніях» на початку речення словосполученням «з метою реалізації принципу диференціації та індивідуалізації виконання покарань, досягнення мети та виконання у повному обсязі завдань кримінально-виконавчого законодавства України» та викласти цю частину статті в наступній редакції: «З метою реалізації принципу диференціації та індивідуалізації виконання покарань, досягнення мети та виконання у повному обсязі завдань кримінально-виконавчого законодавства України у колоніях встановлюється роздільне тримання: чоловіків і жінок, неповнолітніх і дорослих».

Така видозміна закону не тільки створює окремі правові елементи реалізації на практиці зазначеного принципу кримінально-виконавчого законодавства, виконання і відбування покарань (ст. 5 КВК України), але й наповнить реальним змістом та об'єднає норми Загальної та Особливої частини КВК, що є однією з проблем сьогодення [35, с. 96].

4. Неналежний механізм реалізації права засуджених до позбавлення волі на оскарження рішень комісій з питань їх розподілу направлення та переведення для подальшого відбування покарання, що суттєво впливає на ефективність реалізації на практиці принципу диференціації та індивідуалізації виконання покарань, а в кінцевому результаті виступає однією з детермінант рецидивної злочинності в установах виконання покарань [34, с. 175].

Мова, зокрема, йде про те, що всупереч встановленому в Конституції України - (ст. ст. 40, 63), КВК України (ст. ст. 7, 8, 107, 113) та Закону України «Про звернення громадян» [36] порядку оскарження дій органів державної влади та управління та їх посадових осіб, рішення зазначених Комісій, згідно із затвердженими Міністерством юстиції України Положеннями [28], можуть оскаржуватись лише у вищестоящі комісії (відповідно – Регіональні та Апеляційні), що, як свідчить практика, не тільки веде до різноманітних порушень прав засуджених,

але й до вчинення злочинних та корупційних проявів з боку персоналу ДКВС України [37, с. 100].

Для вирішення зазначеної проблеми та удосконалення правового механізму захисту прав засуджених з питань звернення громадян варто КВК України доповнити ст. 113-1 «Право засуджених на звернення» наступного змісту: «Відповідно до вимог Конституції України та Закону України «Про звернення громадян» засуджені до позбавлення волі мають право на подачу заяв, скарг і пропозицій згідно із встановленим порядком.

Адміністрація органів та установ виконання покарань зобов'язана забезпечити зазначене право засуджених у відповідності із законом, з урахуванням особливостей виконання та відбування покарання».

5. Архаїзм (від гр. *archaismos, archaios* = старовинний; пережиток старини) [14, с. 60] норм та низька ефективність на практиці вимог Закону України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі» [38], беруться не всі категорії звільнених з установ виконання покарань осіб [39], особливо ті, які не звільнились по амністії, помилуванню, т.ін., тобто ті особи, що не були визнані засудженими, які стали на шлях виправлення [40, с. 67]. Як свідчить практика, тільки 50-60% осіб від усіх засуджених до позбавлення волі щорічно звільняються з установ виконання покарань умовно-достроково та по інших, передбачених у ст. 154 КВК України підставах [41, с. 11].

Враховуючи зазначене та з метою підвищення рівня реалізації принципу диференціації та індивідуалізації виконання покарань, а також ефективності протидії рецидивній злочинності в Україні, необхідно Закон України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі» доповнити ст. 8-1 «У випадках, коли засуджені під час виконання покарання допускали порушення встановленого порядку відбування покарання, за які вони були притягнуті до відповідних видів юридичної відповідальності та ці стягнення не були зняті чи погашені в установленому законом порядку, до них може бути застосований адміністративний

нагляд».

Додатковим аргументом щодо видозміни даного закону є те, що у структурі рецидивістів, тільки кожен четвертий колишній засуджений був звільнений умовно-достроково [12, с. 29], тобто суб'єктами вчинення повторних злочинів в основному є особи, які звільнились по кінцю строку відбування покарання, тобто ті, мова про які велась вище.

Висновок. Отже, слід констатувати, що між станом і рівнем рецидивної злочинності як в Україні, так і в установах виконання покарань та ефективністю реалізації на практиці принципу диференціації та індивідуалізації виконання покарань, зокрема позбавлення волі, існує тісний органічно обумовлений взаємозв'язок та взаємодія, що варто врахувати як при удосконаленні кримінально-виконавчої діяльності та відповідного виду політики [42], так і виробленні новітніх технологій у протидії злочинності в цілому в Україні [43].

Література

1. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2011 р. № 1209-р // Офіційний вісник України. – 2011. – № 93. – Ст. 3389.
2. Про Державну програму боротьби зі злочинністю: постанова Верховної Ради України від 25 червня 1993 року № 3325 – XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 35. – Ст. 357.
3. Про стан злочинності у державі та координацію діяльності органів державної влади у протидії злочинним проявам та корупції: рішення ради Національної безпеки і оборони від 11 вересня 2009 року (введено в дію Указом Президента України від 27 жовтня 2009 р. № 870/2009) // <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/n0012525-09>.
4. Кримінальний кодекс України: Прийнятий 5 квітня 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25-26. – Ст. 131.
5. Аналіз роботи судів загальної юрисдикції в 2001 р. за даними судової статистики // Вісник Верховного Суду України. – 2002. – № 4 (32). – С. 15-25.
6. Аналіз роботи судів загальної юрисдикції в 2002 р. за даними судової статистики // Вісник Верховного Суду України. – 2003. – № 3 (37). – С. 40-49.
7. Судимість осіб на призначення мір кримінального покарання у 2003 р. // Вісник Верховного Суду України. – 2004. – № 4(44). – С. 28-34.
8. Аналіз роботи судів загальної юрисдикції в 2005 р. за даними судової статистики // Вісник Верховного Суду України. – 2006. – № 6 (70). – С. 33-47.
9. Стан здійснення судочинства судами загальної юрисдикції у 2007 р. // Вісник Верховної Ради України. – 2008. – № 6 (94). – С. 37-43.
10. Аналіз стану здійснення судочинства судами загальної юрисдикції в 2008 р. // Вісник Верховного Суду України. – 2009. – № 5 (105). – С. 19-34.
11. Аналіз стану здійснення судочинства судами загальної юрисдикції в 2010 р. (за даними судової статистики) // Вісник Верховного Суду України. – 2011. – № 5 (129). – С. 34-44.
12. Аналіз стану здійснення судочинства судами загальної юрисдикції в 2012 р. (за даними судової статистики) // Вісник Верховного Суду України. – 2013. – № 6 (154). – С. 20-41.
13. Микитчик А.В. Причини та умови рецидивної злочинності // Профілактика злочинів: Підручник / О.М. Джужа, В.В. Василевич, О.Ф. Гіда та ін.; за заг. ред. докт. юрид. наук, проф. О.М. Джужи. – К.: Атіка, 2011. – С. 350-354.
14. Булько А.Н. Большой словарь иностранных слов. 35 тыс. слов. – изд. 3-е, испр., перераб. – М.: Мартин, 2010. – 704 с.
15. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. / За заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. – 5-те вид., допов. – Х.: Право, 2013. – Т. 1: Загальна частина / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін. – 376 с.
16. Про практику застосування судами кримінального законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки»: постанова Пленуму Верховного Суду України від 4 червня 2010 року

- № 7 // Постанови Пленуму Верховного Суду України в кримінальних справах / упоряд. В.В. Рожнова, А.С. Сизоненко, Л.Д. Удалова. – К.: ПАЛИВОДА А.В., 2011. – С. 445-452.
17. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України – 4-те вид., переробл. та доповн. / За заг. ред. С. С. Яценко. – К.: А.С.К., 2006. – 848 с.
18. Митрофанов І.І. Теоретичні проблеми механізму реалізації кримінальної відповідальності: монографія / І.І. Митрофанов. – Кременчук: Вид. ПП Щербатих О.В., 2010. – 520 с.
19. Грищук В.К. Філософсько-правове розуміння відповідальності людини: монографія. – 2-ге вид., переробл. і доповн. – Хмельницький: Хмельницький університет управління та права, 2013. – 768 с.
20. Хавронюк М.І. 10 років чинності КК України: час закріпити принципи // 10 років чинності Кримінального кодексу України: проблеми застосування, удосконалення та подальшої гармонізації із законодавством європейських країн: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 13-14 жовт. 2011 р.) – Х.: Нац. юрид. академія ім. Ярослава Мудрого, 2011. – С. 54-56.
21. Грищенко В.Г. Питання співвідношення покарання з іншими засобами протидії злочинності // Держава та регіони: Науково-виробничий журнал. Серія: Право. – Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2010. – № 2. – С. 61-65.
22. Копотун І.М. Криміногенні чинники злочинності у місцях позбавлення волі // Науковий вісник Інституту кримінально-виконавчої служби. – К.: Державна пенітенціарна служба України, 2012. – № 1 (1). – С. 61-68.
23. Стулов О.О. Характеристика злочинності засуджених в установах виконання покарань // Держава та регіони: Науково-виробничий журнал. Серія: Право. – Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2009. – № 4. – С. 125-129.
24. Запобігання правопорушенням у місцях позбавлення волі: навчальний посібник. – 2-ге вид., доповн. і випр. / [В.Л. Ортинський, О.Г. Колб, В.П. Захаров та ін.]; за заг. ред. В.Л. Ортинського та О.Г. Колба. – Луцьк: ПП Іванюк В.П., 2010. – 244 с.
25. Джужа О.М. Сутність основних детермінант злочинності в установах виконання покарань // Кримінологічні засади запобігання злочинам в установах виконання покарань України (пенітенціарна кримінологія): посіб. / за заг. ред. О.М. Джужи. – К.: НАВС, 2013. – С. 120-151.
26. Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2012 році: Інформаційний бюлетень. – К.: ДПтС України, 2012. – Кн. 1. – 86 с.
27. Права людини в Україні – 2009: Доповідь правозахисних організацій / За ред. Є. Захарова, І. Рапп, В. Яворського. – Х.: Права людини, 2008. – 304 с.
28. Про затвердження Інструкції про порядок розподілу, направлення та переведення для відбування покарання осіб, засуджених до позбавлення волі, Положення про Регіональну комісію з питань розподілу, направлення та переведення для відбування покарання осіб, засуджених до позбавлення волі, Положення про Апеляційну комісію Державної пенітенціарної служби України з питань розподілу, направлення та переведення для відбування покарання осіб, засуджених до позбавлення волі [Текст]: наказ Міністерства юстиції України від 08.02.2012 р. № 222/5 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 14. – Ст. 524.
29. Яковець І.С. Установи, в яких відбуваються покарання засуджені // Проблеми забезпечення прав засуджених у кримінально-виконавчій системі України / В.А. Бадира, О.П. Букалов, А.П. Гель та ін.; за заг. ред. Є.Ю. Захарова. – Х.: Права людини, 2009. – С. 51-60.
30. Автухов К.А. Особливості діяльності окремих підрозділів кримінально-виконавчої системи: навч. посіб. / К.А. Автухов, О.В. Ткачова, І.С. Яковець; за ред. А.Х. Степанюка. – Х.: Право, 2012. – 152 с.
31. Романов М.В. Оскарження засудженими рішень та актів органів Державного департаменту // проблеми забезпечення прав засуджених у кримінально-виконавчій системі України / В.А. Бадира, О.П. Букалов, А.П. Гель та ін.; за заг. ред. Є.Ю. Захарова. – Х.: Права людини, 2009. – С. 87-91.

АНОТАЦІЯ

У статті на підставі аналізу сучасних нормативно-правових актів та наукових підходів, пов'язаних із змістом кримінально-виконавчої політики України, визначені роль та місце принципу диференціації та індивідуалізації виконання покарань при її формуванні, а також запропоновані науково обґрунтовані шляхи вирішення існуючих проблем з означеної тематики дослідження.

SUMMARY

The article is based on the analysis of current regulations and scientific approaches related to the content of the penal policy of Ukraine, the role and place of the differentiation and individualization of penal during its formation, and proposed science-based solutions to the existing problems of the designated subjects research.

32. Автухов К.А. Організаційно-правові засади діяльності Державної пенітенціарної служби України в установах виконання покарань: навч. посіб. / К.А. Автухов, І.С. Яковець; за ред. А.Х. Степанюка. – Х.: Право, 2013. – 160 с.

33. Уголовно-исполнительное право: Учебник / Под ред. И.В. Шмарова. – М.: Изд-во БЕК, 1996. – 418 с.

34. Яковець І.С. Первинна класифікація засуджених до позбавлення волі та їх розподіл в установи виконання покарань: Монографія / Яковець І.С. – Х.: Вид-во «Кроссрод», 2006. – 208 с.

35. Бандурка О.М. Погляд на сучасну пенітенціарну систему України через призму її реформування // Державна пенітенціарна служба України: історія сьогодення та перспективи розвитку у світлі міжнародних пенітенціарних стандартів та Концепції державної політики у сфері реформування Державної кримінально-виконавчої служби України: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 28-29 березня 2013 р.р.) – К.: ДПтС України: ВД «Дакор», 2013. – С. 95-97.

36. Про звернення громадян: Закон України від 02 жовтня 1996 року № 393/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 47. – Ст. 256.

37. Лопоха В.В. Вчинення злочинів і правопорушень персоналом виправних колоній: стан і тенденції // Кримінально-виконавчому кодексу України – 9 років: матеріали I міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 28 лист. 2012 р.). – К.: Інститут кримінально-виконавчої служби, 2012. – С. 100-101.

38. Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі: Закон України від 1 грудня 1994 року // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 52. – Ст. 455.

39. Інструкція про організацію здійснення адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі: затв. Спільним наказом МВС України та Державним департаментом України з питань виконання покарань від 4 листопада 2003 р. № 1303/203 // Офіційний вісник України. – 2004. – № 24-25. – Ст. 103.

40. Царюк С.В. Питання оцінки ступеня виправлення засуджених до довічного позбавлення волі // Кримінально-виконавчому кодексу України – 9 років: матеріали I міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 28 лист. 2012 р.). – К.: Інститут кримінально-виконавчої служби, 2012. – С. 67--69.

41. Яковець І.С. Умовно-дострокове звільнення та заміна не відбутої частини покарання більш м'яким: Монографія / Яковець І.С. – М.: Мікропрінт, 2012. – 212 с.

42. Фріс П.Л. Кримінально-правова політика Української держави: теоретичні, історичні та правові проблеми. – К.: Атіка, 2005. – 332 с.

43. Проблеми протидії злочинності: підр. / [Кальман О.Г., Козьяков І.М., Куц В.В. та ін.]; за заг. ред. О.Г. Кальмана. – Х.: Вид-во ТОВ фірма «Новасофт», 2010. – 352 с.